

*Mirosław Zajdel*¹

EKONOMICZNE ASPEKTY ROZWOJU WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO

Proces transformacji polskiej gospodarki w kierunku regulacji rynkowej, zapoczątkowany w 1990 r., wywołuje wiele przemian o zasięgu zarówno lokalnym, jak i ogólnokrajowym. W tej sytuacji znaczenie województwa łódzkiego ulega ewolucji. Jest ono województwem o tradycyjnej monokulturze przemysłowej, opartej w dużej mierze na rozwoju gałęzi przemysłu lekkiego. Spadek koniunktury gospodarczej wpłynął na jego kondycję ekonomiczną. Jednakże łódzka gospodarka ma dziś szansę rozszerzyć swoje funkcje o znaczeniu ogólnokrajowym.

Celem artykułu jest zbadanie problematyki związanej z rolą regionu (województwa) łódzkiego w okresie zmian systemowych w Polsce. Przedstawione zostaną niektóre społeczno-ekonomiczne aspekty zachodzących w nim przemian. Mamy nadzieję, że przyczyni się to do pełniejszego zrozumienia problemów (silnych, słabych stron, szans oraz zagrożeń), które tu występują.

W pracy posłużono się danymi z „Rocznika Statystycznego” za poszczególne lata, z opracowań Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego w Łodzi, Wojewódzkiego Urzędu Pracy, a także GUS w Warszawie. Dane te odnoszą się do okresu 1989–1994.

1. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA REGIONU ŁÓDZKIEGO

Region łódzki nosi cechy złożonej struktury osadniczej, opartej na układzie monocentrycznym. Oznacza to, że mamy do czynienia z jednym obszarem centralnym (tzw. rdzeniem – Łódź), wokół którego powstają tereny zurbanizowane, najczęściej w układach pasmowych, tworząc zwartą

¹ Mgr, asystent w Katedrze Polityki Ekonomicznej UŁ.

aglomerację miejską². Łódź jest zatem jądrem funkcjonalnym omawianego regionu³. Dla potrzeb tego artykułu przyjmuje się założenie o administracyjno-gospodarczym charakterze regionu, utożsamiając go *de facto* z pojęciem województwa.

Województwo łódzkie, stanowiąc główne ogniwo Makroregionu Środkowego, ze względu na wysoki stopień koncentracji ludności, potencjału społeczno-gospodarczego i naukowo-kulturalnego oraz infrastruktury technicznej, rozwinęło się jako układ o dominujących związkach przemysłowo-usługowych. Jest najmniejszym województwem w Polsce, położonym centralnie, jego powierzchnia wynosi 1523 km², co stanowi 0,48% obszaru kraju. Łódź zajmuje 294,4 km², co odpowiada ok. 20% powierzchni województwa.

Pod koniec 1994 r. w Łodzi mieszkało 830 196 osób (w tym 449 118 kobiet – 54,1% ogółu), co daje drugie miejsce w Polsce, po Warszawie. Liczba mieszkańców (szóste miejsce w kraju) województwa łódzkiego wyniosła w tymże roku 1 121,2 tys. (w tym kobiety 53,7%) i w ostatnich latach nieznacznie się obniżyła. Omawiany obszar należy do najbardziej zurbanizowanych w Polsce. Ogółem w miastach całego województwa w końcu 1994 r. mieszkało 1 042 801 osób (w tym 561 319 kobiet). W odniesieniu do ludności miejskiej w Łodzi zamieszkiwało 79,4%, a w stosunku do ogółu 74% ludności. W bliskim sąsiedztwie Łodzi położonych jest kilka miast: Pabianice (76 tys. mieszkańców), Zgierz (59 tys.), Ozorków (22 tys.), Aleksandrów Łódzki (17,5 tys.). Rozwój tych miast jest ściśle związany z Łodzią. Należy zauważyć, iż ludność miejska stanowiła 93% całej populacji (średnia krajowa – 61,7%) a współczynnik gęstości zaludnienia wyniósł 739 osób na 1 km². Jest to najwyższe zaludnienie w kraju (ponad 600 procent przeciętnej – 123 osoby na 1 km²)⁴. Taki wysoki poziom urbanizacji i zaludnienia województwa implikuje w pewnym stopniu charakter łódzkiej gospodarki.

2. SYTUACJA EKONOMICZNA WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO

Gospodarka województwa łódzkiego, jak już wspomniano na wstępie, opiera się na tradycyjnych gałęziach przemysłu, o monokulturowym charakterze. To właśnie przemysł sprawił, iż na tym stosunkowo niewielkim obszarze nastąpiła tak duża koncentracja ludności.

² H. Mortimer-Szymczak, *Łódzka aglomeracja miejska. Stan i perspektywy*, [w:] *Wczoraj, dziś i jutro Łodzi*, red. W. Michowicz, Wyd. UŁ, Łódź 1977, s. 30.

³ S. Liszewski, *Region łódzki i jego miejsce w strukturze regionalnej Polski i Europy*, [w:] *Studium wiedzy o regionie łódzkim. Wybrane problemy*, red. A. Matczak, ŁTN, Łódź 1994, s. 7.

⁴ Obliczenia własne na podstawie: „Rocznika Statystycznego Województwa Łódzkiego” 1995, tabl. 4/25, s. 126 oraz *Perspektyw demograficznych województwa łódzkiego do roku 2010*, Łódź, lipiec 1994, s. 28–29.

Aglomeracja łódzka jest znaczącym ośrodkiem przemysłowym w skali ogólnokrajowej. Koncentruje on blisko 5% wszystkich zakładów przemysłowych oraz 3,7% majątku trwałego. On także określa podstawową funkcję łódzkiej gospodarki na mapie Polski. Na skutek spadku koniunktury gospodarczej, a także zmian o podłożu strukturalnym, jego rola ulega ewolucji, proces transformacji kształtuje bowiem nowe oblicze miasta i regionu.

Wprowadzona na początku 1990 r. twarda polityka pieniężno-kredytowa utrudniła osiąganie zysków i ograniczyła produkcję w województwie. Obok wałbrzyskiego, jest ono w skali kraju rejonem najbardziej dotkniętym negatywnymi następstwami przeobrażeń systemowych, powiązanych z kilkoma przesłankami⁵:

- 1) specyficzną strukturą gałęziowo-branżową przemysłu łódzkiego,
- 2) wyższym od średniej krajowej udziałem eksportu do krajów byłej RWPG w ogólnej wielkości produkcji (w łódzkim 13,7%, w kraju 5,5% – 1989 r.),
- 3) wyższym od przeciętnej w kraju stopniem dekapitalizacji aparatu produkcyjnego,
- 4) wysoką stopą bezrobocia,
- 5) niższym od krajowego poziomem płacy przeciętnej (np. w łódzkim przemyśle mniej o ok. 13,6% w stosunku do średniej krajowej).

Z tych też powodów wymagane są dalsze zmiany strukturalne w gospodarce łódzkiej mające dostosować ją do nowych warunków rynkowych. Chodzi tu zarówno o przemiany ilościowe, jak i jakościowe.

Ważną rolę w ramach tych przekształceń ma do odegrania polityka strukturalna. Zagadnienie to nie jest jednoznacznie definiowane w literaturze przedmiotu. Godne jednakże uwagi jest stanowisko B. Winiarskiego, według którego

polityka strukturalna jako część składowa ogólnej polityki społeczno-gospodarczej państwa obejmuje wszystkie jego oddziaływania na kierunki i dynamikę przekształceń struktury społeczno-gospodarczej kraju⁶.

Natomiast A. Karpiński twierdzi, że polityka strukturalna obejmuje całokształt środków i narzędzi ekonomicznych oraz preferencji stosowanych do kształtowania struktury produkcji, jej rozmieszczenia terytorialnego i obrotów z zagranicą⁷. Przyjmuje się również, że najbardziej dojrzałą formą

⁵ *Program Restrukturyzacji Regionu Łódzkiego. Synteza*, opr. B. Grabowski, Biuro do spraw Restrukturyzacji Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi, Łódź, czerwiec 1993, s. 7 [maszynopis].

⁶ B. Winiarski, *Polityka strukturalna i jej uwarunkowania*, [w:] *Polityka ekonomiczna*, red. M. Klamut, K. Wilk, AE im. Oskara Langego we Wrocławiu, „Prace Naukowe” [Wrocław] 1991, nr 570, s. 7.

⁷ A. Karpiński, *Zakres interwencji państwa we współczesnych gospodarkach rynkowych. Próba uogólnienia doświadczeń praktyki światowej*, Ossolineum, Wrocław 1992, s. 154.

polityki strukturalnej jest proces restrukturyzacji. Mówiąc o nim, mam na uwadze świadomą działalność państwa prowadzoną za pomocą mechanizmów ekonomicznych, w celu przyspieszenia realokacji czynników produkcji (zmiany w kombinacji produkcji) z gałęzi przestarzałych, nierentownych i nie będących w stanie sprostać wymogom konkurencji międzynarodowej, do dziedzin bardziej nowoczesnych i efektywnych⁸. Zatem chodzi tu o zmiany zamierzone i zaprogramowane *ex ante*. Jest to dynamiczny proces przebudowy struktury poszczególnych ogniw gospodarki narodowej i występujących między nimi powiązań⁹.

Przemiany strukturalne zachodzące wewnątrz przemysłu mają decydujące znaczenie dla przeobrażeń w ramach całej gospodarki. Na ogół przez politykę przemysłową rozumie się działalność interwencyjną państwa prowadzoną w stosunku do przemysłu, która polega na modyfikacji alokacji zasobów dokonywanej przez mechanizm rynkowy. Polityka ta oddziałuje na decyzje inwestycyjne poszczególnych przedsiębiorstw sektora publicznego i prywatnego. Dąży do obniżenia stopy bezrobocia, poprawy bilansu płatniczego i ogólnej efektywności produkcji przemysłowej¹⁰.

Analizując działową strukturę pracujących w 1989 r., czyli w początkowej fazie transformacji systemowej, można zauważyć trzy cechy odróżniające dane z województwa łódzkiego od wskaźników ogólnokrajowych (tab. 1). Po pierwsze, Łódzkie odznacza się bardzo niskim udziałem sektora rolniczego (sektor I) w strukturze zatrudnienia ogółem. Po drugie, na uwagę zasługuje znacznie wyższy w tym województwie udział sektora przemysłowego (sektor II – obejmuje przemysł i budownictwo). Jak już wspomniałem, jest to związane z silniejszym rozwojem przemysłu w analizowanym województwie w porównaniu z tendencjami charakteryzującymi całą gospodarkę. Po trzecie, udział w zatrudnieniu szeroko rozumianych usług (sektor III), jest tu większy niż w skali całego kraju. Decyduje o tym relatywnie wyższy odsetek pracujących w gospodarce mieszkaniowej, oświacie i ochronie zdrowia. Poza tym ostatnio można odnotować wzrost roli innych działów usługowych (np. handlu, finansów i ubezpieczeń, administracji państwowej i wymiaru sprawiedliwości, gospodarki komunalnej)¹¹.

⁸ Por. W. Jakóbiak, *Restructuring Poland's Industry at Time of Transformation*, Agencja Rozwoju Przemysłu, Warszawa 1994, s. 6.

⁹ Zob. też Z. Mikołajewicz, *Procesy restrukturyzacji przemysłu w regionach*, Uniwersytet Opolski, „Studia i Monografie” [Opole] 1995, nr 222, s. 14.

¹⁰ Por. M. Klamut, *Polityka przemysłowa*, [w:] *Polityka Ekonomiczna*, red. B. Winiarski, AE im. Oskara Langego, wyd. 2, Wrocław 1994, s. 197.

¹¹ Zob. *Sytuacja na rynku pracy w województwie łódzkim w latach 1990–1994*, opr. E. Kwiatkowski, Departament Pracy i Dochodów Ludności GUS, Warszawa, grudzień 1994, s. 7.

Tabela 1

Struktura zatrudnienia według działów gospodarki w województwie łódzkim w latach 1989 i 1994 (stan na 31.12.)* (w %)

Wyszczególnienie	1989		1994	
	Polska	województwo łódzkie	Polska	województwo łódzkie
Przemysł	28,5	44,2	25,0	34,0
Budownictwo	7,6	7,6	5,6	5,2
Rolnictwo i leśnictwo	27,2	6,4	25,8	6,1
Transport i łączność	6,3	2,7	5,6	2,6
Handel	8,5	8,6	13,9	20,6
Gospodarka komunalna	2,5	2,5	2,2	2,4
Gospodarka mieszkaniowa	1,2	2,2	1,1	2,0
Oświata i wychowanie	6,3	7,2	7,2	7,8
Ochrona zdrowia i opieka społeczna	5,1	6,2	5,7	7,2
Finanse i ubezpieczenia	1,0	1,1	1,5	1,7
Pozostałe działy	5,8	11,3	6,4	10,4
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0

* Dla 1994 r. dane szacunkowe ze względu na wprowadzenie klasyfikacji EKD.

Źródło: Opracowanie i obliczenia własne na podstawie „Rocznika statystycznego” [GUS] 1990, s. 98; 1994, s. 117–118.

W latach 1989–1994 liczba pracujących w sektorze I spadła o 15,7%, w sektorze II o 33,5%, w sektorze III wzrosła zaś o 14,9%. W efekcie udział tego sektora w zatrudnieniu ogółem zwiększył się z 41,8% w roku 1989 do 54,7% w 1994 r. Tendencje te mogą świadczyć o stosunkowo silnej wrażliwości koniunkturalnej zatrudnienia w sektorze II oraz słabszej wrażliwości sektora III. Są one również zgodne z teorią trzech sektorów¹², odnoszącą się do omawianych zmian strukturalnych.

W analizowanym województwie mamy do czynienia także z procesem przekształceń własnościowych jako jednym z istotniejszych elementów restrukturyzacji gospodarki. Odbywa się to za pomocą różnych instytucji wspomagających omawiane przemiany. Trudno jednoznacznie stwierdzić, w jakim stopniu działania te są zamierzone, a na ile stanowią wypadkową splotu zdarzeń gospodarczych. Należy jednak odnotować fakt, iż nastąpił wzrost znaczenia sektora prywatnego w zatrudnieniu na łódzkim rynku pracy. W 1992 r. w sektorze tym pracowało 49,2% ogółu zatrudnionych, natomiast w końcu 1993 r. – 55,5%. Udział ten wzrastał systematycznie i wyniósł w grudniu 1994 r. ok. 59,9% w stosunku do ogółu. Wystąpiło

¹² E. Kwiatkowski, *Teoria trzech sektorów gospodarki*, PWN, Warszawa 1980, s. 222–226.

przy tym jego zróżnicowanie w poszczególnych działach gospodarki. Udział zatrudnienia w sektorze prywatnym, w wybranych sekcjach, w końcu 1994 r. przedstawiał się następująco: w działalności produkcyjnej 56%, w budownictwie 77,3%, w transporcie i łączności 22%, w handlu i naprawach 85,5%, w gospodarce komunalnej 14%, zaś w obsłudze nieruchomości i firm 53,4%. Jednocześnie nastąpił spadek udziału pracujących w sektorze publicznym. Władze lokalne pragną w dalszym ciągu rozwijać i stymulować proces prywatyzacji w województwie łódzkim. Szczególnie ważne jest, aby został stworzony system wspierania małej przedsiębiorczości, spełniający trzy podstawowe funkcje¹³:

1) promocyjną (kreowanie etosu przedsiębiorczości, tworzenie systemu informacji gospodarczej i doradztwa, budowanie więzi kooperacyjnych, stwarzanie sieci ośrodków przedsiębiorczości);

2) edukacyjną (szkolenia dla podejmujących działalność gospodarczą oraz popularyzacja nowoczesnych form zarządzania);

3) legislacyjną (ustanowienie stabilnej prawnej i fiskalnej przestrzeni funkcjonowania małych firm oraz systemu zachęt i wspomagania ekonomiczno-fiansowego, wypracowanie mechanizmu umożliwiającego przepływ zbędnych składników majątkowych z niektórych przedsiębiorstw państwowych do małych firm sektora prywatnego).

System ten winien być podporządkowany strategii rozwoju regionu oraz związany z kompleksowym programem jego restrukturyzacji. Mogłoby to korzystnie wpłynąć na absorbcję nadwyżek siły roboczej i zmniejszenie rozmiarów bezrobocia w województwie.

Ponadto należałoby zauważyć, że okres transformacji systemowej przyniósł znaczne zmniejszenie ogólnej liczby pracujących w łódzkiej gospodarce. W roku 1989 było to ok. 525,5 tys. osób. W okresie 1990–1992 wystąpiła tendencja spadkowa, natomiast w 1993 r. nastąpił pewien wzrost. Pomimo to liczba owa była wówczas o 12,2% niższa od poziomu z roku 1989. W 1994 r. odnotowano niewielki jej wzrost w stosunku do 1993 r. Zmiany te mogą być w jakimś stopniu związane również z redukcją ukrytego bezrobocia oraz uracjonalnianiem zatrudnienia i zwiększaniem wydajności pracy. Istnieją więc pewne przesłanki do dostrzeżenia ostatnio symptomów wzrostu gospodarczego. Są one w dużej mierze zgodne z założeniami programu rządowego pt. *Strategia dla Polski*. Dokument ten sygnalizuje potrzebę zrównoważonego rozwoju ekonomicznego, opartego na trzech priorytetach¹⁴:

¹³ *Lokalna polityka rynku pracy*, red. S. Borkowska i P. Bohdziewicz, Wyd. Ibidem, Łódź 1995, s. 295.

¹⁴ Zob. G. W. Kołodko, *Strategia dla Polski*, Poltext, Warszawa 1994, s. 19–20.

- 1) szybkim wzroście gospodarczym,
- 2) stabilizacji systemowej,
- 3) poprawie warunków życia.

Mimo to udział województwa łódzkiego w produkcji sprzedanej polskiego przemysłu w latach 1989–1994 spadł z 4,4 do ok. 3%. Województwo opiera swą gospodarkę na gałęziach przetwórczych. Obecnie więcej niż jedna trzecia wartości produkcji przemysłowej i połowa zatrudnienia przypada na przemysł lekki, drugie miejsce zajmuje przemysł elektromaszynowy, trzecie spożywczy, a kolejne chemiczny. Te cztery gałęzie przemysłu określają zarazem funkcję krajową województwa łódzkiego (zob. tab. 2).

Świadczyć o tym może udział w produkcji krajowej ważniejszych wyrobów (dane z 1994 r.): tkaniny bawełniane i bawełnopodobne 30,6%, wyroby pończosznicze 16,4%, obuwie gumowe i tekstylno-gumowe 31,3%, maszyny i urządzenia do robót drogowych 2,2%, maszyny i urządzenia dla przemysłu włókienniczego 6,4%, maszyny dla przemysłu spożywczego 5,9%, transformatory elektryczne 44,3%, żarówki głównego szeregu 17,5%, budziki 100%, gramofony elektryczne 94,6%¹⁵. Należy przy tym zauważyć, iż produkcja tych wyrobów w latach 1990–1992 spadła o ok. 30%. Jednakże w 1993 r. nastąpił jej wzrost w stosunku do roku poprzedniego o ok. 10%. Podobna tendencja wystąpiła w 1994 r.

Powyższe dane potwierdzają, że w województwie łódzkim istnieje monokultura przemysłowa, związana z rozwojem przemysłu lekkiego. W jego obrębie dominującą branżą był przemysł włókienniczy, który stanowił ok. 75% produkcji sprzedanej tego przemysłu, udział przemysłu odzieżowego kształtował się zaś w granicach 20%. Silny rozwój przemysłu lekkiego sprawił, iż Łódź jest jego centralnym ośrodkiem w Polsce, skupiając ok. 11% ogółu zatrudnionych w tym przemyśle.

W świetle przedstawionych uwarunkowań dotyczących rozwoju gospodarki województwa łódzkiego można stwierdzić, że jego rola ulega ewolucji. Prowadzić ona ma ku nowoczesnym dostosowaniom rynkowym. Jednocześnie trzeba zauważyć, iż pomimo pewnych pozytywnych symptomów rozwoju, trudno jednoznacznie ocenić sytuację ekonomiczną tego województwa w analizowanym okresie.

3. ROLA PRZEMYSŁU LEKKIEGO JAKO DOMINUJĄCEGO W WOJEWÓDZTWIE

Charakterystyczną cechą struktury łódzkiego przemysłu, jak wynika z przedstawionej wcześniej charakterystyki, jest znacząca rola przemysłu lekkiego.

¹⁵ „Rocznik Statystyczny Województwa Łódzkiego” 1995, tabl. 2/88, s. 206 oraz *Informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej w województwie łódzkim*, grudzień 1994, WUS, Łódź 1995, s. 11 i 48.

Tabela 2

Struktura zatrudnienia i produkcji sprzedanej w Polsce oraz województwie łódzkim według gałęzi przemysłu w latach 1989 i 1993
(w %)

Gałęzie przemysłu	Udział w zatrudnieniu				Udział w produkcji sprzedanej			
	Polska		województwo łódzkie		Polska		województwo łódzkie	
	1989	1993	1989	1993	1989	1993	1989	1993
Paliwowo-energetyczny	15,8	16,5	3,7	5,9	12,9	22,0	3,9	12,0
Elektromaszynowy	31,2	27,8	21,5	16,9	28,0	21,1	13,9	13,0
Chemiczny	6,6	7,3	6,5	8,2	8,8	9,1	8,5	10,8
Mineralny	4,9	5,7	1,3	1,8	4,1	4,1	0,7	1,7
Drzewno-papierniczy	5,1	6,7	2,2	2,6	4,8	5,6	1,6	2,5
Lekki	15,2	14,3	56,1	52,4	11,6	7,1	51,3	35,8
Spożywczy	9,8	14,5	5,4	9,3	19,1	21,9	17,2	21,3
Pozostałe gałęzie	11,4	7,2	3,3	2,9	10,7	9,1	2,9	2,9
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: Opracowanie i obliczenia własne na podstawie „Rocznika Statystycznego” 1990 i 1994 oraz „Rocznika Statystycznego Województwa Łódzkiego” [WUS, Łódź] 1990 i 1994.

W latach 1991–1993 nastąpił silny spadek zatrudnienia w przemyśle włókienniczym (o 30,3%) i skórzanym (o 38,4%). Natomiast w przemyśle odzieżowym spadek zatrudnienia był stosunkowo mały (o 8%), w 1993 r. zanotowano zaś pewien jego wzrost. Wystąpiła zatem tendencja do stabilizacji zatrudnienia.

W latach 1990–1991 pojawiły się silne inklinacje spadkowe w produkcji sprzedanej przemysłu ogółem, a także przemysłu lekkiego. Od 1992 r. nastąpiło zahamowanie tego spadku (wzrost produkcji łódzkiego przemysłu odnotowano w 1993 r.). Może to świadczyć o dostosowywaniu się przedsiębiorstw przemysłowych do nowych warunków. Wypada przy tym zauważyć, że początkowe tendencje spadkowe produkcji były z reguły silniejsze niż w innych gałęziach. Dotyczy to szczególnie włókiennictwa, którego znaczenie w województwie łódzkim jest zasadnicze. Zróżnicowanie to może wskazywać na silniejszą wrażliwość koniunkturalną tej branży, w odniesieniu do przemysłu ogółem.

Porównanie dynamiki produkcji sprzedanej w województwie łódzkim oraz w kraju nie wypada na ogół korzystnie dla tego województwa. W latach 1990–1991 spadki produkcji w przemyśle ogółem oraz branżach przemysłu lekkiego były z reguły znacznie silniejsze w łódzkiej gospodarce niż w skali kraju (zob. tab. 3). Sytuacja uległa zmianie w 1992 r. w stosunku do przemysłu lekkiego, natomiast w przemyśle ogółem stało się to w 1993 r. Podobna tendencja wystąpiła również w 1994 r.

Można zauważyć, że obok czynników ogólnych, dotyczących całej gospodarki, ważną rolę w kształtowaniu łódzkiej produkcji przemysłowej odgrywają również czynniki decydujące o charakterze województwa. Należy do nich zaliczyć z jednej strony uwarunkowania związane z występowaniem i kreowaniem popytu na produkty przemysłu lekkiego, z drugiej zaś z warunkami i efektywnością działania przedsiębiorstw przemysłowych (w tym przemysłu tekstylnego)¹⁶.

Rozpatrując czynniki popytowe trzeba pamiętać, iż większość produktów przemysłu lekkiego zaspokaja bezpośrednio popyt konsumpcyjny. Z tego też powodu dynamika dochodów ludności wpływa na kształtowanie się tego popytu na rynku. Spadek dochodów realnych, następujący w Polsce w latach 1990–1991, przyczynił się niewątpliwie do zmniejszenia produkcji wspomnianego przemysłu. Tendencje owe miały szczególne znaczenie odnośnie do łódzkiej produkcji przemysłowej, ponieważ przeciętne wynagrodzenia w województwie łódzkim są niższe od średniej krajowej.

¹⁶ Por. T. Janusz, J. Lis, *The Polish Textile Industry. Its Present Condition and Perspectives for Development*, „Fibres and Textiles in Eastern Europe”, March/April 1993, s. 6–8.

Tabela 3

Dynamika produkcji sprzedanej przemysłu w Polsce oraz województwie łódzkim w latach 1990–1994, ceny stałe (w %)

Wyszczególnienie a – Polska b – województwo łódzkie*	Rok				
	1990	1991	1992	1993	1994
Przemysł ogółem					
a	-24,2	-11,9	3,9	6,2	13,2
b	-34,8	-19,8	-0,7	10,2	9,6
w tym:					
lekki					
a	-33,8	-11,9	6,3	8,3	12,5
b	-44,3	-24,8	8,5	8,0	13,9
włókienniczy					
a	-39,6	-18,3	3,2	-11,7	13,2
b	-43,3	-20,7	6,8	11,6	9,5
odzieżowy					
a	-34,0	-2,2	17,3	9,9	12,3
b	-52,1	-44,0	14,1	1,6	18,4
skórzany					
a	-30,6	-11,8	-2,8	-2,1	12,1
b	-39,1	-0,7	20,9	-11,5	13,7

* Dotyczy przeciętnego zatrudnienia w jednostkach, zatrudniających powyżej 5 osób.

Źródło: Opracowano na podstawie danych WUS, Łódź za 1995 r.

Istotny wpływ na dynamikę produkcji sprzedanej przemysłu lekkiego w Łódzkiem miała też sytuacja w handlu zagranicznym. Należałoby podkreślić, iż proces transformacji systemowej przyniósł załamanie się wymiany handlowej z krajami byłej RWPG, w szczególności z państwami powstałymi z dawnego ZSRR. Odnotowano drastyczny spadek eksportu produktów przemysłu lekkiego do tych krajów. Z drugiej strony nastąpił wzrost sprzedaży omawianych produktów do krajów Unii Europejskiej. W związku z tym dokonała się zasadnicza zmiana kierunku polskiego eksportu. W 1989 r. na kraje dawnej RWPG przypadało 19,6% eksportu, a na państwa EWG 39,2%. Natomiast w 1993 r. relacja ta kształtowała się następująco – 11,9 i 70%, a w 1994 r. 5,3 oraz 84,1%¹⁷. Łódzki przemysł lekki eksportował w 1994 r. 67,9% swojej produkcji na rynek Unii Europejskiej, a 5,1% do Rosji. Choć udział eksportu Polskich produktów przemysłu lekkiego do krajów Unii Europejskiej systematycznie wzrastał, to nie był on w stanie zrekompensować spadku jego poziomu do byłej RWPG. Dlatego też obniżył się łączny popyt zagraniczny na te produkty. Wydaje się jednak, iż tradycyjne

¹⁷ „Rocznik Statystyczny Przemysłu” 1994 [GUS, Warszawa 1994], tabl. 3 (85), s. 168 oraz *Polish Textile and Clothing Industry Restructuring Programme, Executive Summary*, Boston Consulting Group, January 1991, s. 56–58.

rynków wschodnie są nadal potencjalnie atrakcyjnym kierunkiem ich zbytu w przyszłości.

Przemysł lekki województwa łódzkiego cechuje szereg niekorzystnych parametrów techniczno-ekonomicznych w odniesieniu do wskaźników ogólnokrajowych. Zdaniem Polskiej Izby Przemysłu Tekstylnego stopień zużycia maszyn i urządzeń w całym polskim przemyśle lekkim wyniósł w 1992 r. 75,7%, w województwie łódzkim wskaźnik ten wynosił zaś 77,8% (78,8% w przemyśle tekstylnym, 66,9% w skórzanym, 59,5% w odzieżowym)¹⁸.

Łódzkie miało również niezbyt korzystną strukturę przedsiębiorstw analizowanego przemysłu z uwagi na wielkość zakładów. Dominowały w nim duże (powyżej 500 pracowników) – 28,2% oraz średnie (od 100 do 500 osób) – 42,8% jednostki gospodarcze. Udział „mniejszych” przedsiębiorstw (29%) był tu niższy niż w całej Polsce, gdzie osiągnął poziom 36,6%. Wskaźnik udziału jednostek dużych dla kraju liczył zaś 16,2% (dane dotyczą 1992 r.). Można zatem stwierdzić, iż omawiana struktura organizacyjna nie jest zbyt korzystna w aspekcie wyników ekonomicznych łódzkich przedsiębiorstw, nie mówiąc już o jej wpływie na ich zdolność adaptacyjną do zmieniających się warunków rynkowych. Z drugiej jednak strony należałoby wspomnieć o tzw. efekcie skali łączącym się z potencjalnymi korzyściami płynącymi ze zwiększania wielkości produkcji i rozmiarów firmy. Jednakże efektywność ekonomiczna w dużych przedsiębiorstwach przemysłu lekkiego jest na ogół niższa niż w zakładach mniejszych, chociaż może na to mieć też wpływ jeszcze wiele innych czynników.

Tabela 4 przedstawia informacje o przedsiębiorstwach ze względu na ich rentowność netto w 1994 r. Z danych wynika, iż sytuacja ekonomiczna w zakładach przemysłu włókienniczego i skórzanego była nadal dość skomplikowana. Natomiast rentowność w przemyśle odzieżowym uległa poprawie. Świadczy to o pewnych pozytywnych procesach przystosowawczych do wymogów gospodarki rynkowej.

Generalnie należy stwierdzić, iż przemysł lekki województwa łódzkiego znalazł się w okresie transformacji systemowej w trudnym położeniu ekonomicznym. Tendencje te z pewnością rzutują na jego rolę w skali kraju oraz na dalszą restrukturyzację łódzkiej gospodarki. W dążeniu do poprawy kondycji finansowej branż pod uwagę w rozważaniach przedsiębiorstw można by upatrywać czynnika poprawy sytuacji na lokalnym rynku pracy. Z drugiej strony uelastycznienie systemu pośrednictwa pracy¹⁹ mogłoby korzystnie wpłynąć na położenie ekonomiczne łódzkiego przemysłu oraz całej gospodarki omawianego regionu.

¹⁸ *Położenie przemysłu tekstylnego w Polsce*, Polska Izba Przemysłu Tekstylnego, Łódź, listopad 1993.

¹⁹ Por. H. Mortimer-Szymczak, Z. Kaźmierczak, M. Lisiecki, *Instytucje rynku pracy*, Warszawa 1993, ser. Biała Księga. Polska-Unia Europejska. Opracowania i Analizy. Gospodarka, z. 33.

Tabela 4

Rentowność podmiotów gospodarczych w okresie styczeń–grudzień 1994 r.

Wyszczególnienie	Razem	Liczba podmiotów gospodarczych z wynikiem finansowym netto		
		dodatnim (zysk)	ujemnym (strata)	zerowym (0)
Ogółem	743	449	286	8
w tym:				
sektor publiczny	277	133	143	1
sektor prywatny	466	316	143	7
Przemysł ogółem	303	180	123	0
w tym:				
sektor publiczny	136	69	67	0
sektor prywatny	165	110	54	1
produkcja tkanin	73	35	38	0
produkcja odzieży	54	31	23	0
obróbka i produkcja wyrobów skórzanych	10	4	5	1

Źródło: Opracowano na podstawie *Informacji o sytuacji społeczno-gospodarczej w województwie łódzkim, grudzień 1994*, WUS, Łódź 1995, s. 81–82.

4. PODSUMOWANIE

Z przedstawionej charakterystyki podstawowych problemów rozwoju łódzkiej gospodarki wynikają pewne wnioski. Mogą być one pomocne w lepszym zrozumieniu omawianych zagadnień.

1. Transformacja polskiego systemu ekonomicznego w kierunku gospodarki rynkowej wywołała perturbacje w przemyśle lekkim, zwłaszcza włókienniczym. Ze względu na dominację tego przemysłu w województwie łódzkim, jego rola ulega ewolucji. Wpłynęło to również na sytuację na miejscowym rynku pracy i na wzrost stopy bezrobocia powyżej średniej krajowej. Dla poprawy omawianej sytuacji pożądana jest silniejsza dywersyfikacja łódzkiego przemysłu i dalszy rozwój innych jego funkcji o krajowym znaczeniu. Łódzkie włókiennictwo ma także szansę być konkurencyjne na rynkach światowych, a to ze względu na ich potencjalną chłonność. Dlatego też można zakładać, iż przemysł lekki będzie nadal odgrywał ważną rolę w rozwoju łódzkiej gospodarki.

2. Położenie geograficzne Polski (i Łodzi) stwarza możliwości rozwoju dla łódzkiego przemysłu i współpracy zagranicznej.

3. Szansą dla rozwoju łódzkiej gospodarki byłoby zjednoczenie z krajami Unii Europejskiej – ze względu na brak kontyngentów dla towarów „wrażliwych” (m. in. tekstyliów) w ramach tych państw.

4. Istotnym czynnikiem polepszenia stanu ekonomicznego omawianego regionu może stać się dalsza restrukturyzacja łódzkiej gospodarki, a także poprawa sytuacji na lokalnym rynku pracy.

5. W latach 1990–1994 struktura zatrudnienia w analizowanym województwie uległa dość znacznym przewartościowaniom. Niektóre z nich należy oceniać pozytywnie. Wzrósł udział sektora usługowego, przy jednoczesnym spadku udziału sektora przemysłowego. Nastąpiło zwiększenie roli sektora prywatnego, szczególnie w przemyśle i handlu. Odnotowano pewne pozytywne zmiany jakościowe w gospodarce. Poza tym zwiększył się udział przemysłu lekkiego w zatrudnieniu ogółem, a ostatnio wzrosła jego wydajność i efektywność. Powiększył się wkład przemysłu spożywczego w strukturze zatrudnienia. Niekorzystnym faktem jest natomiast znaczny spadek udziału przemysłu elektromaszynowego, który jest ważną gałęzią gospodarki tego regionu.

6. Zmniejszenie globalnego popytu na siłę roboczą spowodowało wystąpienie zjawiska bezrobocia. Pewne znaczenie w tym względzie miało również niedopasowanie strukturalne między podażą a popytem na siłę roboczą. W tej sytuacji zaznacza się potrzeba rozwoju aktywnych instrumentów polityki ekonomicznej w obrębie rynku pracy.

7. W latach 1993–1994 liczba pracujących w województwie łódzkim zaczęła wzrastać (w stosunku do okresu poprzedniego). Powstały warunki do pożądanых przekształceń w strukturach zatrudnienia. Mają one prowadzić do stworzenia racjonalnej i efektywnej gospodarki w omawianym regionie. Realizacja tego celu zależna jest w dużym stopniu również od polityki kreowanej przez władze województwa.

Zaprezentowane rozważania pozwalają na sformułowanie wniosku końcowego. Wolno przypuszczać, iż łódzka gospodarka ma szansę rozszerzyć swoje funkcje o znaczeniu ogólnokrajowym. Jednakże przemysł lekki, dominujący tu od lat, może ponownie stać się jednym z ważniejszych „biegunów wzrostu” całego łódzkiego regionu. Jest to uzależnione m. in. od polityki strukturalnej i przemysłowej prowadzonej na szczeblu zarówno centralnym, jak i lokalnym. Ze względu na powyższe uwarunkowania wydaje się, że wskazana byłaby kontynuacja prac koncepcyjnych z tego zakresu.

*Miroslaw Zajdel***ECONOMIC ASPECTS OF DEVELOPMENT OF ŁÓDŹ ADMINISTRATIVE PROVINCE**

(Summary)

The process of socio-economic transformation in Poland generates many changes both of local and national character. In this situation, the role of the Łódź Province undergoes a steady evolution. It is characterized by a traditional predominance of light industries affected adversely by changes in demand for their products.

The report analyzes certain elements characteristic for this region (administrative province) and its role during the period of systemic transformation. Special attention has been paid to specific changes connected with the very nature of a market economy (among others, changes in branch and ownership structure of enterprises, and their restructuring). Characteristic features of these changes include a relatively stabilized position held by the industry in this region and, on the other hand, the growing role of services and the private sector.

The report is based on statistical data for the years 1989–1994 provided by the Provincial Statistical Office in Łódź and the Provincial Labour Office, as well as by the Central Statistical Office in Warszawa. The data were helpful when analyzing the economic situation in this region of Poland. It should be noted also that a number of different issues connected with economic transformations of the region are still open. Hence, it would seem advisable to continue the research in this field.